

การประยุกต์แนวคิมนอนเตสซอริในการพัฒนาเด็กปฐมวัยในบริบทไทย

APPLYING THE MONTESSORI APPROACH TO EARLY CHILDHOOD DEVELOPMENT IN THE THAI CONTEXT

ณัฐยา เกตุสิริ¹, วารุณี เรียนรู² และ อติป เกตุสิริ³

Nattaya Ketusiri¹, Warunee Rianru² and Atip Ketusiri³

มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร¹⁻²

มหาวิทยาลัยนวมินทราธิราช³

Phranakhon Rajabhat University¹⁻²

Navamindradhiraj University³

Corresponding Author e-mail: ketusiri.kukkik@gmail.com

วันที่รับบทความ 18 เมษายน 2568; วันที่แก้ไข 16 พฤษภาคม 2568; วันที่ตอบรับ 17 พฤษภาคม 2568

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและนำเสนอแนวคิมนอนเตสซอริในการจัดการศึกษาปฐมวัย พร้อมทั้งวิเคราะห์การประยุกต์ใช้แนวทางดังกล่าวในบริบทของประเทศไทย โดยเน้นหลักการสำคัญ เช่น การเคารพเด็ก จิตที่ซึมซับได้ ช่วงเวลาสำคัญ สิ่งแวดล้อมที่เตรียมไว้ และการเรียนรู้ด้วยตนเอง แนวทางมอนเตสซอริเน้นให้เด็กเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ โดยให้เด็กได้เลือกกิจกรรมตามความสนใจและเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติจริง ซึ่งส่งเสริมพัฒนาการรอบด้านทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา แม้จะมีโรงเรียนบางแห่งในประเทศไทยที่นำแนวทางนี้มาใช้และพบผลลัพธ์ที่ดี แต่การประยุกต์ใช้ยังมีข้อจำกัด ทั้งในด้านการอบรมครู ความเข้าใจของผู้ปกครอง ทรัพยากร และระบบการประเมิน บทความเสนอแนวทางการส่งเสริม เช่น การฝึกอบรมครู การผลิตสื่อการสอนในประเทศ และการบูรณาการแนวคิมนอนเตสซอริกับนโยบายการศึกษาปฐมวัย เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนและสอดคล้องกับบริบทไทย

คำสำคัญ: มอนเตสซอริ; การศึกษาปฐมวัย; การเรียนรู้โดยเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง

Abstract

This article aims to explore the Montessori method as an approach to early childhood education and analyze its application in the Thai context. Core principles such as respect for the child, the absorbent mind, sensitive periods, the prepared environment, and auto-education are highlighted. The Montessori approach places the child at the center of learning, allowing them to choose activities based on their interests and to learn through hands-on experience. This fosters holistic development in physical, emotional, social, and cognitive domains. Although some schools in Thailand have adopted Montessori methods with

promising results, widespread implementation faces challenges including limited teacher training, misconceptions among parents, inadequate resources, and misaligned assessment systems. The article proposes strategies such as teacher training, domestic production of learning materials, and the integration of Montessori principles into national early childhood education policy. These efforts aim to support sustainable development and adapt the Montessori approach to the Thai educational context.

Keywords: Montessori; Early Childhood Education; Learner-Centered Learning

บทนำ

การศึกษาปฐมวัยเป็นรากฐานที่สำคัญของการพัฒนาทุนมนุษย์ในระยะยาว เป็นช่วงเวลาที่เด็กมีการพัฒนาทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญาอย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง แนวทางการจัดการเรียนรู้ในช่วงวัยนี้จึงต้องมีความเหมาะสมกับธรรมชาติของเด็กและสนับสนุนให้เด็กสามารถเรียนรู้ได้ตามศักยภาพของตนเอง การสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางจึงเป็นแนวทางที่ได้รับการยอมรับในระดับสากล และถูกนำมาใช้เป็นกรอบแนวคิดสำคัญในการปฏิรูปการศึกษาในหลายประเทศ รวมถึงประเทศไทย

หนึ่งในแนวคิดการจัดการเรียนรู้ที่มีอิทธิพลต่อวงการศึกษาศาสตร์ในระดับโลกคือ “แนวคิดมอนเตสซอรี” (Montessori Method) ซึ่งได้รับการพัฒนาโดย ดร.มาเรีย มอนเตสซอรี (Maria Montessori) แพทย์หญิงชาวอิตาลีในช่วงต้นศตวรรษที่ 20 จากการทำงานกับเด็กที่มีความบกพร่องทางพัฒนาการ เธอได้ค้นพบว่าเด็กสามารถเรียนรู้และพัฒนาได้อย่างน่าทึ่งเมื่อได้รับการสนับสนุนจากสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมและมีอิสระในการเรียนรู้ การค้นพบนี้กลายเป็นพื้นฐานของแนวคิดการศึกษาที่มุ่งเน้นเด็กเป็นศูนย์กลางและให้เด็กเป็นผู้เรียนรู้อย่างแท้จริง (Montessori, 1967)

แนวคิดมอนเตสซอรีให้ความสำคัญกับการเคารพเด็กในฐานะมนุษย์ที่มีศักยภาพเฉพาะตน เด็กควรได้รับอิสระในการเลือกเรียนรู้ในสิ่งที่ตนสนใจภายในขอบเขตที่เหมาะสม โดยครูทำหน้าที่เป็นผู้สังเกต อำนวยความสะดวก และเตรียมสิ่งแวดล้อมเพื่อให้เด็กได้เรียนรู้ตามจังหวะของตนเอง ไม่ใช่ผู้ถ่ายทอดความรู้แบบทางเดียว ดังนั้น การเรียนรู้ตามแนวทางมอนเตสซอรีจึงมีลักษณะเป็นการเรียนรู้เชิงรุก (active learning) ที่ให้เด็กมีบทบาทเป็นเจ้าของการเรียนรู้ของตนเอง (Lillard, 2005)

องค์ประกอบสำคัญของการเรียนรู้ตามแนวมอนเตสซอรี ได้แก่

1. การจัดสิ่งแวดล้อมที่เตรียมไว้ (Prepared Environment) ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของเด็ก
2. การใช้วัสดุการเรียนรู้เฉพาะทาง (Montessori Materials) ที่ออกแบบเพื่อส่งเสริมพัฒนาการด้านต่าง ๆ
3. การยอมรับช่วงเวลาที่สำคัญ (Sensitive Periods) ของการพัฒนา
4. การเคารพใน “จิตที่ซึมซับได้” (The Absorbent Mind) ของเด็กวัยปฐมวัย
5. การเรียนรู้ด้วยตนเอง (Auto-Education)

จากหลักการเหล่านี้ แนวคิดมอนเตสซอรีจึงมุ่งเน้นการพัฒนาเด็กอย่างรอบด้าน ทั้งในด้านร่างกาย สังคม อารมณ์ และสติปัญญา โดยผ่านกิจกรรมที่เด็กได้เลือก ทำซ้ำ แก้ปัญหา และควบคุมตนเองภายใต้การสนับสนุนจากครูและสิ่งแวดล้อม ผลจากแนวทางนี้ทำให้เด็กมีความรับผิดชอบ มีสมาธิ มีระเบียบวินัย และมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ (Grazzini, 2004)

แม้ว่าแนวคิดมอนเตสซอรีจะมีต้นกำเนิดจากต่างประเทศ แต่ก็ได้รับการยอมรับและนำมาปรับใช้ในระบบการศึกษาไทย โดยเฉพาะในระดับปฐมวัย โรงเรียนหลายแห่งทั้งในเขตเมืองและต่างจังหวัดเริ่มนำแนวทางนี้มาประยุกต์ใช้ โดยมีการฝึกอบรมครู การนำเข้าหรือผลิตวัสดุการเรียนรู้เฉพาะทาง และการปรับหลักสูตรให้สอดคล้องกับหลักการของมอนเตสซอรี อย่างไรก็ตาม การประยุกต์ใช้แนวทางนี้ในประเทศไทยยังคงเผชิญกับความท้าทายหลายด้าน ได้แก่ การขาดแคลนครูที่มีความรู้ความเข้าใจในแนวคิดอย่างแท้จริง การขาดแคลนสื่อการสอนที่เหมาะสมและได้มาตรฐาน ตลอดจนข้อจำกัดด้านงบประมาณและการสนับสนุนเชิงนโยบายจากภาครัฐ

ในบริบทของประเทศไทย พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้กำหนดให้ “การจัดการศึกษาทุกระดับต้องยึดหลักการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ” ซึ่งสอดคล้องกับหลักการของมอนเตสซอรีที่ให้ความสำคัญต่อการเรียนรู้ตามศักยภาพของผู้เรียนแต่ละคน ดังนั้น แนวทางมอนเตสซอรีจึงมีศักยภาพในการเป็นเครื่องมือสำคัญในการขับเคลื่อนการปฏิรูปการศึกษาปฐมวัยของประเทศให้เป็นไปในทิศทางที่ส่งเสริมการพัฒนาทั้งตัวเด็กและระบบการศึกษาโดยรวม

งานวิจัยทั้งในระดับสากลและในประเทศไทยสนับสนุนประสิทธิภาพของแนวคิดมอนเตสซอรี เช่น Lillard (2005) พบว่า เด็กที่เรียนตามแนวมอนเตสซอรีมีผลสัมฤทธิ์ทางวิชาการ และพัฒนาการทางสังคมดีกว่าเด็กที่เรียนในระบบดั้งเดิม ขณะที่งานวิจัยในประเทศไทยโดย ศิริพร วรเจริญกิจ (2562) ระบุว่า เด็กปฐมวัยที่ได้รับการเรียนการสอนตามแนวมอนเตสซอรี มีความสามารถในการควบคุมอารมณ์ ความมีระเบียบ และสมาธิสูงกว่าเด็กในระบบปกติ อีกทั้งยังมีผลการเรียนวิชาคณิตศาสตร์และภาษาในระดับที่สูงกว่าอย่างมีนัยสำคัญ

อย่างไรก็ดี การขยายผลแนวคิดมอนเตสซอรีให้เกิดผลในระดับระบบจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ทั้งครู ผู้บริหารสถานศึกษา หน่วยงานกำกับดูแลนโยบายทางการศึกษา ตลอดจนภาคเอกชนและชุมชน การส่งเสริมให้มีหลักสูตรการอบรมครูที่ได้มาตรฐาน การวิจัยและพัฒนาเครื่องมือการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับบริบทไทย รวมถึงการสร้างความรู้ความเข้าใจแก่ผู้ปกครองและสังคมเป็นสิ่งสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาระบบการศึกษาปฐมวัยไทยในระยะยาว

บทความวิชาการฉบับนี้จึงมุ่งนำเสนอแนวคิดมอนเตสซอรีในมิติที่สอดคล้องกับบริบทของประเทศไทย วิเคราะห์หลักการสำคัญของแนวทางนี้ พร้อมเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้ในโรงเรียนไทยโดยคำนึงถึงข้อจำกัดและโอกาสในระดับปฏิบัติและระดับนโยบาย เพื่อเป็นแนวทางในการส่งเสริมการพัฒนาเด็กปฐมวัยอย่างรอบด้านและยั่งยืน อันจะนำไปสู่คุณภาพของระบบการศึกษาที่เหมาะสมกับศตวรรษที่ 21

แนวคิดมอนเตสซอรี: หลักการและการปฏิบัติ

แนวคิดมอนเตสซอรี (Montessori Method) เป็นระบบการศึกษาที่มีรากฐานมาจากปรัชญาและจิตวิทยาการพัฒนามนุษย์ โดยเฉพาะในช่วงปฐมวัย ดร.มาเรีย มอนเตสซอรี ผู้พัฒนาวิธีการนี้ เชื่อว่าเด็กทุกคนมีศักยภาพในการเรียนรู้ตามธรรมชาติ หากได้รับการส่งเสริมอย่างเหมาะสมผ่านสิ่งแวดล้อมที่เตรียมไว้ และการสนับสนุนจากผู้ใหญ่ที่เข้าใจธรรมชาติของเด็ก (Montessori, 1967)

หัวใจของแนวคิดมอนเตสซอรี คือ “การเคารพในเด็ก” และ “การเรียนรู้ด้วยตนเอง” โดยเด็กจะเป็นศูนย์กลางของกระบวนการเรียนรู้ ครูจึงทำหน้าที่เป็นผู้สังเกตและผู้อำนวยความสะดวก (facilitator) มากกว่าผู้ถ่ายทอดความรู้แบบดั้งเดิม การเรียนรู้ของเด็กจะเกิดขึ้นผ่านการเลือกกิจกรรมที่ตนสนใจ และได้ลงมือปฏิบัติจริงกับวัสดุการเรียนรู้ที่ออกแบบอย่างมีจุดมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมพัฒนาการในแต่ละด้าน

1. การเคารพในเด็ก (Respect for the Child)

มอนเตสซอรีเชื่อว่าเด็กเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบในแต่ละช่วงวัย เด็กควรได้รับการยอมรับในความเป็นปัจเจกบุคคล มีอิสระในการคิดและการเลือกกิจกรรมที่ต้องการเรียนรู้ ครูและผู้ใหญ่ไม่ควรบังคับหรือควบคุม แต่ควรเป็นผู้ที่เข้าใจและให้โอกาสเด็กได้แสดงศักยภาพของตนเอง การเคารพในเด็กแสดงออกผ่านการไม่ขัดจังหวะในขณะทำงาน การให้เด็กมีอิสระในการเลือก และการไม่ตัดสินหรือตำหนิในสิ่งที่เด็กกำลังเรียนรู้ (Lillard, 2005)

2. จิตที่ซึมซับได้ (The Absorbent Mind)

ช่วงอายุ 0-6 ปี เป็นช่วงที่เด็กมีความสามารถในการดูดซับสิ่งต่างๆ จากสิ่งแวดล้อมรอบตัวได้อย่างลึกซึ้งโดยไม่รู้ตัว มอนเตสซอรีเรียกปรากฏการณ์นี้ว่า “จิตที่ซึมซับได้” ซึ่งแบ่งออกเป็นสองระยะ คือ

จิตที่ซึมซับแบบไม่รู้สึกรู้ส (Unconscious Absorbent Mind) ในช่วงอายุ 0-3 ปี

จิตที่ซึมซับแบบรู้ตัว (Conscious Absorbent Mind) ในช่วงอายุ 3-6 ปี

ช่วงเวลานี้เป็นช่วงที่เด็กสามารถเรียนรู้ภาษา วัฒนธรรม และพฤติกรรมทางสังคมได้อย่างรวดเร็ว ดังนั้นการจัดสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้จึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง (Lillard & Heise, 2016)

3. ช่วงเวลาสำคัญ (Sensitive Periods)

แนวคิดนี้หมายถึงช่วงเวลาที่เด็กมีความไวพิเศษต่อการเรียนรู้ทักษะบางอย่าง เช่น ภาษา การเคลื่อนไหว ลำดับขั้นตอน หรือความมีระเบียบ เด็กแต่ละคนจะมีช่วงเวลานี้แตกต่างกัน และหากได้รับการส่งเสริมในช่วงเวลาที่เหมาะสม จะทำให้เกิดการเรียนรู้ได้อย่างลึกซึ้ง ครูจึงจำเป็นต้องมีทักษะในการสังเกตและเข้าใจพฤติกรรมของเด็กเพื่อจัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับช่วงพัฒนาการเหล่านี้ (Grazzini, 2004)

4. สิ่งแวดล้อมที่เตรียมไว้ (Prepared Environment)

สิ่งแวดล้อมในการเรียนรู้ตามแนวมอนเตสซอรีต้องออกแบบให้เอื้อต่อการเรียนรู้ของเด็กในทุกด้าน วัสดุและเฟอร์นิเจอร์ต้องมีขนาดเหมาะสมกับเด็ก สามารถหยิบจับและใช้งานได้ด้วยตนเอง วัสดุการเรียนรู้ต้องถูกออกแบบให้มีจุดมุ่งหมายชัดเจน และสามารถแก้ไขความผิดพลาดได้ด้วยตนเอง สภาพแวดล้อมต้องมีความ

สงบ เป็นระเบียบ และสะอาด เพื่อให้เด็กเกิดสมาธิในการทำกิจกรรม นอกจากนี้ การจัดสื่อการเรียนรู้จะมีเพียงหนึ่งชุดต่อหนึ่งห้องเรียน เพื่อให้เด็กได้เรียนรู้การรอคอย การแบ่งปัน และความเคารพต่อผู้อื่น

5. การเรียนรู้ด้วยตนเอง (Auto-Education)

แนวคิดมอนเตสซอรีเชื่อว่าเด็กสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเองหากได้รับโอกาสและสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม การเรียนรู้ด้วยตนเองไม่ใช่เพียงการปล่อยให้เด็กทำอะไรต่างๆ เอง แต่คือการสร้างระบบสนับสนุนที่ทำให้เด็กสามารถสำรวจ ทดลอง และเรียนรู้ได้จากประสบการณ์ตรง วิศดุมอนเตสซอรีมีลักษณะ “ควบคุมความผิดพลาดในตัวเอง” (control of error) ซึ่งช่วยให้เด็กสามารถตรวจสอบความถูกต้องของการกระทำตนเองโดยไม่ต้องพึ่งพาครู

โดยสรุป แนวคิดมอนเตสซอรีเน้นการสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ที่เด็กเป็นศูนย์กลาง ด้วยการจัดสิ่งแวดล้อมและกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ตามพัฒนาการเฉพาะบุคคล ส่งผลให้เกิดการเรียนรู้อย่างลึกซึ้ง มีความรับผิดชอบต่อการเรียนรู้ของตนเอง และพัฒนาอย่างรอบด้านทั้งร่างกาย จิตใจ สังคม และสติปัญญา ด้วยเหตุนี้ แนวทางมอนเตสซอรีจึงยังคงได้รับความนิยมและถูกนำไปประยุกต์ใช้อย่างแพร่หลายในโรงเรียนหลายแห่งทั่วโลก รวมถึงประเทศไทย

การประยุกต์ใช้ในประเทศไทย

แม้แนวคิดมอนเตสซอรีจะมีต้นกำเนิดจากยุโรปในช่วงต้นศตวรรษที่ 20 แต่ในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมา แนวทางนี้ได้แพร่หลายเข้าสู่บริบทของประเทศไทย ทั้งในโรงเรียนเอกชน โรงเรียนสองภาษา โรงเรียนนานาชาติ และบางส่วนในโรงเรียนภาครัฐ โดยเฉพาะในระดับปฐมวัยซึ่งเริ่มมีการปรับใช้แนวคิดนี้อย่างค่อยเป็นค่อยไป โดยคำนึงถึงความเหมาะสมของบริบททางวัฒนธรรม ระบบการศึกษา และทรัพยากรของแต่ละพื้นที่

ตัวอย่างแนวปฏิบัติที่ดีในประเทศไทย เช่น โรงเรียนรุ่งอรุณ กรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นโรงเรียนทางเลือกที่นำแนวคิดมอนเตสซอรีมาประยุกต์ใช้ร่วมกับบริบทวัฒนธรรมไทย โดยจัดสิ่งแวดล้อมให้เด็กสามารถเรียนรู้ผ่านกิจกรรมที่หลากหลายและเลือกได้เองตามความสนใจ โดยครูมีบทบาทเป็นผู้สนับสนุนการเรียนรู้มากกว่าผู้ถ่ายทอดความรู้ และมีการใช้สื่อมอนเตสซอรีที่ออกแบบมาพิเศษควบคู่กับสื่อท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมความเชื่อมโยงกับชุมชน

อีกตัวอย่างหนึ่ง คือ โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา (ฝ่ายปฐมวัย) ได้นำแนวคิดมอนเตสซอรีไปใช้ในห้องเรียนโดยเน้นให้เด็กได้เลือกกิจกรรมตามความสนใจในช่วงเวลาที่กำหนด (Work Cycle) ซึ่งส่งผลให้เด็กมีสมาธิสูง มีระเบียบวินัย และสามารถคิดวิเคราะห์ได้ดีขึ้น โดยมีการรายงานผลการพัฒนาของเด็กผ่านการสังเกตพฤติกรรมแบบองค์รวม (Holistic Observation) แทนการใช้คะแนนหรือการสอบวัดผลแบบดั้งเดิม

งานวิจัยโดย ศิริพร วรเจริญกิจ (2562) พบว่า เด็กที่เรียนตามแนวมอนเตสซอรีมีพัฒนาการด้านสมาธิ การควบคุมอารมณ์ และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในวิชาภาษาไทยและคณิตศาสตร์ดีกว่าเด็กที่เรียนในระบบ

ดั้งเดิมอย่างมีนัยสำคัญ ข้อมูลเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่า การประยุกต์ใช้แนวทางมอนเตสซอรีสามารถดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพหากได้รับการสนับสนุนที่เหมาะสม

อย่างไรก็ตาม การขยายแนวคิดมอนเตสซอรีให้ครอบคลุมในระดับประเทศยังต้องเผชิญกับข้อจำกัดหลายประการ เช่น การขาดแคลนครูที่ผ่านการอบรมเฉพาะทาง ความเข้าใจที่ยังคลาดเคลื่อนของผู้ปกครอง การขาดวัสดุการเรียนรู้เฉพาะทางที่ผลิตในประเทศ และระบบการประเมินผลที่ยังเน้นเชิงปริมาณมากกว่าคุณภาพ

การส่งเสริมให้แนวทางนี้เกิดผลในระดับระบบจึงจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือทั้งในระดับนโยบายและระดับปฏิบัติ อาทิ การส่งเสริมให้มีศูนย์ฝึกอบรมครูมอนเตสซอรีในระดับภูมิภาค การสนับสนุนโรงเรียนต้นแบบ การผลิตสื่อการเรียนรู้ในประเทศ และการให้ความรู้กับผู้ปกครองอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้แนวทางมอนเตสซอรีกลายเป็นแนวปฏิบัติที่เข้าถึงได้สำหรับโรงเรียนทุกประเภททั่วประเทศ

การยอมรับและขยายตัวของแนวทางมอนเตสซอรีในประเทศไทย

ปัจจุบัน โรงเรียนในประเทศไทยจำนวนไม่น้อยได้นำแนวคิดมอนเตสซอรีมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน โดยเฉพาะในระดับอนุบาลและประถมศึกษาตอนต้น โรงเรียนเหล่านี้มีการจัดห้องเรียนแบบเปิด (open classroom) จัดสื่อการเรียนรู้ที่มีลักษณะเฉพาะตามแบบมอนเตสซอรี และมีการอบรมครูในเชิงลึกเพื่อให้เข้าใจบทบาทใหม่ของตนในฐานะผู้สังเกตและผู้อำนวยการ (Directress) มากกว่าการเป็นผู้สอนแบบเดิม

การยอมรับแนวทางนี้เกิดขึ้นจากผลลัพธ์ของการเรียนการสอนที่ชัดเจน เช่น เด็กมีสมาธิสูงขึ้น มีระเบียบวินัยในตนเอง กล้าคิด กล้าแสดงออก และสามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ดี ซึ่งตรงกับเป้าหมายของการศึกษายุคใหม่ที่เน้นการเรียนรู้ตลอดชีวิต การคิดวิเคราะห์ และการเรียนรู้ด้วยตนเอง อย่างไรก็ตาม การขยายตัวของแนวทางมอนเตสซอรียังจำกัดอยู่ในบางพื้นที่และมักเป็นโรงเรียนที่มีทรัพยากรเพียงพอ

ความท้าทายในการประยุกต์ใช้

แม้ว่าหลักการของมอนเตสซอรีจะสอดคล้องกับแนวทางของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่เน้น “ผู้เรียนเป็นสำคัญ” แต่การนำไปใช้จริงในโรงเรียนไทยยังเผชิญกับอุปสรรคหลากหลายประการ ซึ่งสามารถจำแนกเป็นประเด็นสำคัญได้ดังนี้

1. ความเข้าใจที่ไม่ตรงกันของครูและผู้ปกครอง

จากการสัมภาษณ์ครูระดับปฐมวัยในโรงเรียนรัฐบาล 5 แห่ง พบว่าครูส่วนใหญ่ยังมีความเข้าใจคลาดเคลื่อนเกี่ยวกับแนวคิดมอนเตสซอรี โดยมองว่าเป็นเพียงการให้เด็กเลือกของเล่นตามใจ โดยไม่เห็นบทบาทของตนในฐานะ “ผู้อำนวยการการเรียนรู้” (directress) ที่ต้องจัดสภาพแวดล้อมและสังเกตพฤติกรรมอย่างเป็นระบบ

ในขณะที่การสัมภาษณ์ผู้ปกครอง 10 คนที่มีบุตรหลานเรียนในโรงเรียนที่นำแนวคิดมอนเตสซอรีมาใช้ พบว่าผู้ปกครองบางรายมีความกังวลว่าแนวทางนี้จะไม่ช่วยให้เด็กมีผลสัมฤทธิ์ทางการสูงในระยะยาว จึงเรียกร้องให้โรงเรียนมีการบ้านและการทดสอบมากขึ้น

แนวทางแก้ไข: จำเป็นต้องมีการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการและเสวนาเชิงสร้างสรรค์กับครูและผู้ปกครอง โดยนำเสนอหลักฐานเชิงประจักษ์จากงานวิจัยที่ชี้ว่าเด็กที่เรียนแบบมอนเตสซอรีมีผลสัมฤทธิ์ทางวิชาการและทักษะชีวิตที่ดี พร้อมเชิญผู้ปกครองที่มีประสบการณ์ตรงมาแลกเปลี่ยน

2. การขาดแคลนครูที่ได้รับการฝึกอบรมเฉพาะทาง

ข้อมูลจากสมาคมมอนเตสซอรีแห่งประเทศไทย (2566) ระบุว่า ปัจจุบันมีครูที่ได้รับการอบรมจากสถาบันที่ได้รับการรับรองระดับสากล (AMI หรือ MACTE) ไม่ถึง 5% ของครูปฐมวัยทั่วประเทศ ขณะที่ครูในโรงเรียนชนบทส่วนใหญ่มักไม่มีโอกาสเข้าร่วมการอบรมดังกล่าว เนื่องจากข้อจำกัดด้านเวลา งบประมาณ และการเดินทาง

แนวทางแก้ไข: รัฐควรส่งเสริมให้มีการตั้งศูนย์ฝึกอบรมครูมอนเตสซอรีในระดับภูมิภาค และจัดงบประมาณสนับสนุนให้ครูในพื้นที่ห่างไกลสามารถเข้ารับการอบรมโดยไม่ต้องแบกรับค่าใช้จ่ายเอง

3. ต้นทุนการจัดการเรียนรู้

จากการศึกษางบประมาณโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาแห่งหนึ่ง พบว่าโรงเรียนทั่วไปมีงบประมาณเฉลี่ยต่อปีสำหรับจัดซื้อไม่เกิน 20,000 บาทต่อปี ซึ่งไม่เพียงพอสำหรับการจัดซื้อวัสดุมอนเตสซอรีที่มีราคาสูง และยังมีข้อจำกัดในการจัดซื้อวัสดุจากต่างประเทศ

แนวทางแก้ไข: ภาครัฐควรสนับสนุนการผลิตสื่อมอนเตสซอรีในประเทศ โดยร่วมมือกับภาคเอกชน มหาวิทยาลัย หรือวิทยาลัยเทคนิค เพื่อพัฒนาแบบวัสดุที่มีคุณภาพในราคาที่โรงเรียนเข้าถึงได้

4. ระบบประเมินผลที่ยังยึดแนวเดิม

การประเมินผลตามแนวมอนเตสซอรีเน้นการสังเกตพฤติกรรมและพัฒนาการรายบุคคล ซึ่งต่างจากระบบเดิมที่เน้นการทดสอบและเกรด การเก็บเอกสารและหลักฐานผลสัมฤทธิ์แบบมอนเตสซอรีจึงยังไม่ได้รับการยอมรับหรือเข้าใจอย่างกว้างขวางในระบบราชการ

แนวทางแก้ไข: กระทรวงศึกษาธิการควรจัดทำแนวทางการประเมินผลแบบมอนเตสซอรีที่สามารถบูรณาการกับระบบการประเมินผลของประเทศ เช่น แบบประเมินพัฒนาการ 4 ด้าน ที่สามารถสอดคล้องกับกิจกรรมในห้องเรียนมอนเตสซอรี

โอกาสในการพัฒนาและขยายผล

แม้จะมีอุปสรรค แต่แนวมอนเตสซอรียังคงเป็นทางเลือกที่มีศักยภาพในการยกระดับคุณภาพการศึกษาปฐมวัยในประเทศไทย หากได้รับการส่งเสริมในระดับนโยบายและการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ เช่น

- **การสนับสนุนการฝึกอบรมครู:** หน่วยงานภาครัฐและสถาบันฝึกอบรมสามารถจัดหลักสูตรพิเศษสำหรับครูปฐมวัยเพื่อให้เข้าใจหลักการและวิธีปฏิบัติแบบมอนเตสซอรีอย่างถูกต้อง

- **การพัฒนาสื่อการสอนในประเทศ:** สนับสนุนการผลิตวัสดุการเรียนรู้มอนเตสซอรีในประเทศ โดยคำนึงถึงความสอดคล้องกับบริบทวัฒนธรรมไทย และราคาที่เข้าถึงได้

- **การสร้างความรู้ความเข้าใจแก่ผู้ปกครอง:** จัดกิจกรรมอบรมหรือเวิร์กช็อปสำหรับผู้ปกครองเพื่อสร้างความเข้าใจและยอมรับแนวทางการเรียนรู้ที่เน้นเด็กเป็นศูนย์กลาง
- **การบูรณาการกับหลักสูตรท้องถิ่น:** โรงเรียนสามารถประยุกต์ใช้แนวคิดมอนเตสซอรีร่วมกับเนื้อหาท้องถิ่นหรือวัฒนธรรมชุมชนเพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองและความเชื่อมโยงกับสังคมไทย

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและการปฏิบัติ

- **ฝึกอบรมครู:** การเรียนการสอนตามแนวทางมอนเตสซอรีต้องใช้ครูที่ได้รับการอบรมเฉพาะทาง (AMIs หรือ MACTE) เพื่อให้เข้าใจการใช้สื่อและหลักการอย่างถูกต้อง
- **พัฒนาอุปกรณ์การเรียน:** ควรส่งเสริมการผลิตอุปกรณ์มอนเตสซอรีในประเทศ เพื่อลดต้นทุนและปรับให้เหมาะสมกับวัฒนธรรมไทย
- **ส่งเสริมผ่านนโยบาย:** หน่วยงานรัฐสามารถสนับสนุนการวิจัยและนำร่องโรงเรียนมอนเตสซอรีเพิ่มเติม โดยเฉพาะในพื้นที่ชนบท

สรุปองค์ความรู้

การประยุกต์แนวคิดมอนเตสซอรีในการจัดการศึกษาปฐมวัยในประเทศไทย ถือเป็นแนวทางหนึ่งที่สามารถส่งเสริมพัฒนาการเด็กอย่างรอบด้าน และมุ่งสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้อย่างสอดคล้องกับบริบทไทย แนวคิดมอนเตสซอรีให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ที่ยึดเด็กเป็นศูนย์กลาง โดยเคารพศักยภาพเฉพาะตัวของเด็กแต่ละคน สร้างโอกาสให้เด็กได้เรียนรู้ผ่านประสบการณ์จริงในสิ่งแวดล้อมที่เตรียมไว้อย่างเหมาะสม ซึ่งสอดคล้องกับบริบททางวัฒนธรรมไทยที่ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ผ่านการลงมือทำและการอยู่ร่วมกันในสังคม

หลักการสำคัญของมอนเตสซอรี เช่น “จิตที่ซึมซับได้” “ช่วงเวลาสำคัญ” และ “การเรียนรู้ด้วยตนเอง” ช่วยให้เด็กเรียนรู้ได้ตามศักยภาพของตนเอง อีกทั้งบทบาทของครูในฐานะผู้อำนวยความสะดวกและผู้สังเกต ส่งผลให้เกิดการเรียนรู้ที่มีความหมายและลึกซึ้ง ในบริบทไทย การปรับใช้แนวทางนี้สามารถเป็นพลังขับเคลื่อนสำคัญของการปฏิรูปการศึกษาปฐมวัย หากได้รับการสนับสนุนในเชิงนโยบาย ครูได้รับการอบรมอย่างเหมาะสม และมีการปรับสื่อการเรียนรู้ให้เข้ากับบริบทท้องถิ่น

นอกจากนี้ แนวคิดของมอนเตสซอรียังสามารถเชื่อมโยงกับทฤษฎีการเรียนรู้ของนักจิตวิทยาการศึกษาคนสำคัญ เช่น พียาเจต์ และไวท์ฮีดสกี ซึ่งต่างเน้นการพัฒนาองค์ความรู้จากประสบการณ์ตรงและบริบทสังคม โดยตารางด้านล่างแสดงการเปรียบเทียบหลักการสำคัญที่สอดคล้องกันระหว่าง 3 แนวคิดนี้

ตารางที่ 1 การเปรียบเทียบหลักการสำคัญที่สอดคล้องกันระหว่าง 3 แนวคิด

หัวข้อหลัก	Montessori	Piaget	Vygotsky
ธรรมชาติของการเรียนรู้	เด็กเรียนรู้ด้วยตนเองผ่านสิ่งแวดล้อมที่เตรียมไว้	เด็กสร้างความรู้จากประสบการณ์ตรงตามพัฒนาการทางสติปัญญา	การเรียนรู้เกิดจากปฏิสัมพันธ์ทางสังคม โดยเฉพาะกับผู้ที่มีความรู้มากกว่า
บทบาทของผู้ใหญ่/ครู	ผู้อำนวยความสะดวก สังเกตและจัดสภาพแวดล้อม	จัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับระยะพัฒนาการ	ผู้ชี้แนะใน ZPD (Zone of Proximal Development)
แนวคิดหลัก	จิตที่ซึมซับได้, ช่วงเวลาสำคัญ, การเรียนรู้ด้วยตนเอง	ระยะพัฒนาการทางสติปัญญา (เช่น preoperational, concrete operational)	ZPD, การจัดการเรียนรู้ผ่าน scaffolding
ลักษณะกิจกรรมการเรียนรู้	เด็กเลือกกิจกรรมด้วยตนเอง ฝึกสมาธิและการควบคุมตนเอง	เด็กค้นพบแนวคิดผ่านการเล่น ทดลอง และสำรวจ	เรียนรู้ร่วมกับผู้อื่น ผ่านภาษาและบริบทสังคม
เป้าหมายการศึกษา	พัฒนาเด็กอย่างรอบด้าน ทั้งร่างกาย สังคม อารมณ์ สติปัญญา	พัฒนาโครงสร้างความคิดของเด็กในแต่ละช่วงวัย	สร้างศักยภาพสูงสุดของเด็กผ่านบริบททางสังคม

เอกสารอ้างอิง

- ศิริพร วรเจริญกิจ. (2562). ผลของการเรียนการสอนแบบมอนเตสซอรีต่อพัฒนาการเด็กปฐมวัย. *วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*, 26(1), 45–60.
- Grazzini, C. (2004). The four planes of development. *AMI Communications*, 1(1), 27–54.
- Lillard, A. S. (2005). *Montessori: The science behind the genius*. Oxford University Press.
- Lillard, AS และ Heise, MJ (2016) The exclusion of supplementary materials from the Montessori classroom led to changes in children's developmental outcomes. *Journal of Montessori Research*, 2(1), 17–27.
- Lillard, A. S. (2017). *Montessori: The science behind the genius* (2nd ed.). Oxford University Press.
- Montessori, M. (1967). *The absorbent mind*. Holt, Rinehart and Winston.